

Régészeti kutatások az M0 körgyűrű keleti szektorának nyomvonalán

(Budapest XVII. ker. Major-hegy déli
részén, M0 BP 05/2 lh.)

Az M0 autópálya építését megelőző régészeti feltárás során Budapest és Pécel határában, a Rákos-pataktól északra emelkedő Major-hegy déli, lankás lejtőjén található lelőhelyen 2005 áprilisától (másfél hónapos megszakítással) november végéig, több mint 4 hektáros területen összesen 1100 régészeti objektumot tártunk fel. A lelőhely feltárását 2006. tavaszán folytatjuk, ennek során további, jelentős számú régészeti objektum előkerülése valószínű.

A Gödöllői-dombság felől érkező Rákos-patak völgye az őskor időszakában fontos kommunikációs útvonalként szolgált Északkelet-Magyarország és a Pesti-síkság, illetve a Duna-vidék között, a császárkorban Pannonia és a Barbarikum között. A patak fölött északra emelkedő Major-hegy lankás déli lejtője kedvező földrajzi körülményeket biztosított a megtelepedésre, (1. kép) így a lelőhelyen összesen öt régészeti korszak (neolitikum, középső rézkor, késő rézkor, késő bronzkor, császárkor) emlékműve került elő.

A feltárás területén a legkorábbi időszakot a neolitikum képviseli. A Dunántúli Vonaldíszes Kerámia (továbbiakban DVK) megtelepedését jelző jelenségek legintenzívebben a nyomvonal nyugati oldalán húzódó észak-déli tengelyű egykori kiemelkedésen jelentkeztek, míg

Archaeological investigations in the eastern sector of the M0 highway ring

(Budapest XVII, southern part of Major
hill, M0 BP site no. 05/2)

In the course of the archaeological excavation preceding the construction of highway M0, 1100 archaeological features were unearthed on the more than 4 hectares of the site, situated on the mild southern slope of Major hill north of Rákos Stream on the border between Budapest and Pécel from April to the end of November, 2005 (with a break of one and a half months). The excavation of the site will be continued in the spring of 2006, at which time the appearance of a significant number of archaeological features can be expected.

The valley of the Rákos Stream, which arrives from the Gödöllő hills, was an important communication route between northeast Hungary, the Pest plains and the Danube region in the prehistoric times and also between Pannonia and the Barbaricum in the Imperial Period. The gentle slopes of Major hill rising north of the stream presented favourable geographical circumstances for settlement, (Fig. 1) and, accordingly, the remains of five archaeological periods were uncovered at the site (Neolithic, Middle Copper Age, Late Copper Age, Late Bronze Age and the Imperial Period).

The Neolithic represents the earliest period on the excavation territory. The phenomena marking the settlement of

a nyomvonal keleti széle felé, valamint északi irányában a települési objektumok ritkulását lehetett megfigyelni. Ez alapján a település központi része a Rákos-patak és a nyomvonaltól nyugatra észak–déli irányban húzódó mellékág környezetében feltételezhető. A nyomvonal nyugati részén, egy mára már feltöltődött természetes árokkal határolt egykori kis magaslaton, egy 15 méter hosszú és körülbelül 7 méter szélességűre becsülhető oszlopvázas épület maradványait sikerült megfigyelni. (2. kép) Az észak–északnyugat – dél–délkeleti tájolású épület középső három oszlopsora és a ház mindkét külső oldalán párhuzamosan húzódó hosszanti árkok (Längsgrube) jelentkezték, míg az esetünkben feltehetőleg sekélyebb leásott külső hosszanti falakat általában jellemző sűrűbb oszlopsorokat nem tudtuk megfigyelni. A neolitik település területén, így a ház környezeté-

the Transdanubian Linear Pottery culture (in the following TLP) appeared the most intensively on the former north–south elevation on the western side of the track, while features became more scattered toward the eastern edge of the track and in a northerly direction. Accordingly, it can be assumed that the central part of the settlement near a side tributary running in a north–south direction west of the Rákos stream and the path of the highway. On the western side of the path of the highway, the remains of a post-structure house, estimated to have been 15 m long and 7 m wide, was observed on a small knoll bordered by a natural, already filled in ditch. (Fig. 2) The middle three post rows and the longitudinal ditches (Längsgrube) running outside both sides of the north-northeast – south-southwest oriented house appeared, while the denser

1. kép: Légifotó a lelőhelyről (Fotó: Komjáthy Péter)

Fig. 1: Aerial photo of the site (Photo by Péter Komjáthy)

2. kép: Újkőkori
oszlopvázas ház
oszloplyukai
Fig 2: Postholes of the
Neolithic post-structure
house

ben is, összesen három melléklet nélküli zsugorított csontvázas temetkezést, több gödröt és szabadtéri tűzhely maradványát is feltártuk, gyakran későbbi korszakok beásásaival bolygatott állapotban. A leletanyagot több esetben a humusz aljába, vagy sekélyen az altalajba leásott nagyméretű gödrökben, egykori felszínen szóródva, illetőleg későbbi objektumok anyagába keveredve találtuk. Leletek kerültek elő a területet észak-északnyugat – dél-délkeleti irányban átszelő természetes, később feltöltődött árkokba, vízfolyásokba sodródva is. Az épülettől északkeletre húzódó nagyméretű természetes mélyedés aljában, sok esetben bronzkori beásások leletei közé keveredve kerültek elő a korszak emlékei. Elpusztított temetkezések egykori létezésére bronzkori leletekkel keveredett embercsont töredékek előkerülése is utalt. A kerámialeletek előzetes vizsgálata alapján a lelőhelyen a későkottafejes, kora Zseléz időszak településének részlete került elő. A leletanyagban elvétve fordul elő festett kerámia, illetve a valódi Zseléz díszítés. A kottafejek az egymással párhuzamosan

post rows that usually characterise the exterior longitudinal walls, but probably not dug very deep here, could not be observed. On the territory of the Neolithic settlement, thus in the area of the house as well, three contracted inhumation burials, a number of pits and the remains of an outdoor oven were uncovered often disturbed by pits from later periods. The finds were often observed in large pits dug into the base of the humus or shallowly into the subsoil, scattered on the contemporary surface and mixed into the material of later pits. Finds were washed into the natural and later filled-in ditches and water flows that crossed the territory in a north-northwest – south-southeast direction. The finds from the period were often found mixed with finds from Bronze Age pits on the bottom of the large natural depression northeast of the house. The occurrence of human bone fragments mixed with Bronze Age finds demonstrate that there had been burials, now destroyed. Based on a preliminary analysis of the ceramic finds, part of a settlement of

haladó vonalakon gyakran egymás alatt, összeérve helyezkednek el.

A DVK a főváros területén eddig megismert települései jellemzően víz közelségében, a budai oldal Duna felé lejtő teraszain, a hegyekből érkező patakok partján, és a pesti oldal patakokat követő ármentes területein húzódnak. (G. CSÁNK 1964; KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992; VIRÁG-BESZÉDES-REMÉNYI 2005) Ezek sorába illeszkedik a lelőhelyünkön előkerült településrészlet, amely jelenlegi tudásunk szerint a főváros DVK kottafejes és kora Zseliz időszakának egyik legkeletebbre fekvő települését képviseli.

Az újkőkori település északi határán kívül három zsugorított csontvázas temetkezés maradványát tártuk fel. Ezek közül kettő nagyjából a telep határánál, a humusz aljában, egymás közelében feküdt. A föld nélkül jelentkező sírokat a szántás és a munkagép megbolygatta. Az egyik sírban a csontok eredeti helyzetét csak feltételezni tudtuk, amely szerint jobb oldalra fordított, erősen zsugorított testhelyzetű nyugat-délnyugat – kelet-délkeleti tájolású, közepes megtartású csontváz maradványairól lehetett szó. A maradványok között mellékletet nem találtunk. A másik sírban dél-délnyugat – észak-északkeleti tájolású, baloldalra fordított, erősen zsugorított testhelyzetű felnőtt közepes megtartású csontváza feküdt. Az arckoponya előtt két roncsolt edényalj maradványait találtuk, amelyek a két temetkezés rézkor első felére történő keltezését valószínűsítik. A harmadik sír az előzőektől északabbra, magányosan került elő. Az ovális földtel jelentkező sírgödörben nagyjából nyugat-északnyugat – kelet-délkeleti tájolású, jobb oldalra fordított zsugorított testhelyzetű felnőtt

the late Noten-kopf and early Zseliz periods was found. Painted ceramics and real Zseliz motifs only occurred sporadically in the find material, the Noten-kopf type designs on the pottery often touch each other, one under the other, on parallel lines.

The settlements of the TLP known from the territory of the capital lie near water, on the terraces sloping toward the Danube and along streams flowing from the hills on the Buda side and on flood-free territories along streams on the Pest side. (G. CSÁNK 1964; KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992; VIRÁG-BESZÉDES-REMÉNYI 2005) The partial settlement discovered on this site fits among them. As far as we know, it is one of the easternmost settlements of the TLP Noten-kopf and Zseliz periods in the capital.

The remains of three contracted inhumation burials were uncovered outside the northern edge of the Neolithic settlement. Two of them lay near each other on the bottom of the humus approximately on the border of the settlement. Plowing and machines disturbed the graves that appeared without discolorations. In one of the graves, the original position of the bones can only be guessed at, apparently these were the medium well-preserved remains of a strongly contracted skeleton laid on its right side and oriented west-southwest – east-northeast. No grave goods were found among the remains. In the other grave, a south-southwest – north-northeast oriented, strongly contracted, medium well-preserved skeleton of an adult lay on its left side. The remains of the bottoms of two damaged vessels were standing before the face. These vessels probably date the grave to

rossz megtartású csontváza feküdt. A karokat könyökben behajlították, a kezek szorosan a dél felé néző arc előtt nyugodtak. A combok csaknem teljesen nyújtott testhelyzetben feküdtek, a térdeket hegyesszögben hátrahajtották, a lábfejeket szintén hátrahajtván, szorosan a medencéhez húzták. A felsőtest előtt egy kónikus tál darabjai feküdtek, a lábszárakra lapos köveket helyeztek. A csontváz előtt munkagép és szántás által erőteljesen megroncsolt további edénymellékletet figyeltünk meg. A medence mögött, a bokák környékén csoportosulva, kisebb-nagyobb korong alakú mészkőgyöngyök kerültek elő, néhány esetben pár gyöngyszemből álló füzérszakaszt is sikerült megfigyelniük. Az előkerült mellékletek összessége és a temetkezési rítus alapján a sírt a rézkor első felére keltezhetjük. A felsőtest előtt előkerült, jelenleg pontos párhuzam nélküli, benyomkodott karikákkal díszített kónikus tál díszítésének módja Tisza-vidéki kapcsolatokra utal. Hasonló díszítés a Tiszapolgár-kultúra körében gyakori, ritkábban, de megjelenik a Bodrogkeresztúr-kultúra edényein is. (PATAY 1975) A lelőhelyen feltárt rézkori sírok valószínűsíthetően összefüggésben állhattak a Major-hegy északabbi részén feltárt temetkezési hellyel. (Lásd ebben a kötetben a 196–206. oldalon.)

A régészeti kutatások során, a Major-hegy déli lejtőjén a késő rézkori Baden-kultúra 80 objektuma került felszínre. A késő rézkorra datálható objektumok többsége hulladékgödör, amelyekben az állatesontok hiánya feltűnő. Egy esetben (84. objektum) szubhumuszba ázott hombáredény került felszínre, míg a 637. gödör déli oldalfala mellett félkörívben több ép és töredékes edény maradványa feküdt. Lelőhelyünk jelentőségét a 12 ri-

the first half of the Copper Age. The third grave lay in an isolated position north of the other two. The poorly preserved skeleton of an adult lay in the grave, appearing in the form of an oval discoloration. The body was lying contracted on its right side and oriented approximately west-northwest – east-southeast. The arms were flexed at the elbows and the hands were laid in front of the face, which gazed to the south. The thighs were nearly completely extended, the knees were bent back at a right angle and the feet were also bent back and pulled-in closely to the pelvis. The fragments of a conical bowl lay in front of the torso and a flat stone was placed on the legs. Another vessel, severely damaged by machines and plowing, was observed in front of the skeleton. Various-sized discoid limestone beads were found in a cluster behind the pelvis, in the region of the ankles. In a few cases, a string segment of a few beads could even be observed. The complexity of the recovered grave-goods and the burial rite date the grave to the first half of the Copper Age. The ornamental technique on the conical bowl decorated with impressed rings found in front of the skeleton, has no exact analogue but implies some contact with the Tisza region. Similar motifs are common in the Tiszapolgár culture and appear on the vessels of the Bodrogkeresztúr culture as well. (PATAY 1975) The Copper Age graves unearthed at the site were probably linked to the burial ground uncovered in a more northerly section of Major hill. (See in this volume.)

The archaeological investigations brought to light 80 features from the Late Copper Age Baden culture on the southern slopes of Major hill. The majority of the features dated to the Late Copper Age

3. kép: A késő rézkori Baden-kultúra rituális szarvasmarha temetése (436. objektum)

Fig. 3: Ritual cattle burial (feature no. 436) from the Late Copper Age Baden culture

tuális állattemetés bizonyítja. (3. kép) Az eltemetett állatok többsége szarvasmarha, de kiskérődző (juh) rituális temetése (két esetben páros temetés) is megfigyelhető volt. Az 1119. gödör aljára, annak közepére kiskérődző koponyáját helyezték, melyet rituális koponyatemetésként értékelünk. (ENDRÓDI-VÖRÖS 1999) A szarvasmarhák fektetése, leölése megfelel a már korábban megfigyelteknek, az állatokat szűk gödörben, vagy annak szélén letaglózzák, a koponyát a hátra, hasra, visszatekerik. Gyakran égetés nyoma is megfigyelhető. (ENDRÓDI-VÖRÖS 1999; ENDRÓDI 2005) Egy esetben emberrel együtt egy szarvasmarhát is eltemettek (853. objektum), északnyugat–délkeleti tájolású kisgyermek váza mellett kifejlett szarvasmarha váza feküdt, egyéb melléklet nélkül.

A Rákos-patak mentén számos régészeti lelőhely ismert a késő rézkor idejéről. A Major-hegyi lelőhelytől 1,5 kilométerre keletre található Pécel-vasútállomás, a Baden-kultúra első (szórvány) leleteiről

are refuse pits, in which the absence of animal bones is conspicuous. In one case (feature no. 84), a storage jar was found dug into the sub-humus, while a number of intact and fragmentary vessels were uncovered, arranged in a semicircle along the southern wall of pit no. 637. Twelve ritual animal burials indicate the significance of the site. (Fig. 3) The majority of the buried animals were cattle although the ritual burial of small ruminants (sheep) could also be observed (double burials in two cases). The skull of a small ruminant was placed in the centre of the bottom of pit no. 1119, which we have interpreted as a ritual skull burial. (ENDRÓDI-VÖRÖS 1999) The slaughter and positioning the cattle are similar to already observed practice: the animals were slaughtered in the narrow pit or on its edge and the skull is twisted back onto the belly or back. Traces of burning can also often be observed. (ENDRÓDI-VÖRÖS 1999; ENDRÓDI 2005) In a single case, a cattle was buried together with a man (feature no. 853), where the northwest–southeast oriented skeleton of a young infant lay beside the skeleton of a mature cattle without any other grave goods.

Many archaeological sites are known from the Late Copper Age along the Rákos Stream. The Pécel railway station, the eponymous site of the Baden culture where the first (stray) finds were recovered, was located 1.5 km east of the Major hill site. (HAMPEL 1886, Pl. 78. 1)

The excavation of the Rákoscaba, Keresztújló site on the northern slope of Bartos hill south of the other side of the Rákos stream approximately aligned with Major hill was conducted preceding the construction of the M10 ring highway in 2004. Beside a few features without finds,

ismert egykori névadó lelőhely. (HAMPEL 1886, 78. t. 1)

A Major-heggyel nagyjából egy vonalban, a Rákos-patak túlsó partján délre emelkedő Bartus-hegy északi lejtőjén található Rákoscaba, Keresztdűlő lelőhely feltárására az M0 autótút kivitelezését megelőzően 2004-ben került sor. A lelőhelyen néhány leletanyag nélküli objektum mellett mélyszántással erősen bolygatott zsugorított csontvázas rítusú temető 5 sírját bontották ki, a sírok többsége szinte teljesen megsemmisült, melléklet összesen két esetben került elő. Három épen maradt sír tájolása délkelet-északnyugat. (KOROM-REMÉNYI-TÓTH 2004, 186–189) A leletek a Baden-kultúra klasszikus fázisát képviselik. A XVII. ker. Csabai út 64. szám alatt 1962-ben, majd 1965-ben G. Csánk Vera, Schreiber Rózsa rövid leletmentéseket végzett a területen. Ennek során késő rézkori telepobjektumot tártak fel, a leletek a kultúra klasszikus fázisát képviselik. A XVII. ker. Csabai út 50. szám alatt 1968-ban G. Csánk Vera leletmentése során egy zsugorított csontvázas sír került elő, a mellékletek között, szalagfüles korsó és csésze, félgömbös és kétoasztatú tálak, valamint festett talpas tál töredékei voltak. A XIV. ker. Egressy út lelőhelyről csupán egy szórvány ansa lunata fülű, hasán kannelúrozott korsó került be a BTM gyűjteményébe, (TOMPA 1942, 32. V. t. 9.) de a közelben fekvő Paskál utca – Cinkotai utca kereszteződésénél, a Rákospatak közelében fekvő, környezetéből kiemelkedő széles dombháton bronzkori és középkori leletek mellett a késő rézkori Baden-kultúra telepobjektumai is felszínre kerültek. 1961-ben Kalicz-Schreiber Rózsa leletmentése során, egy méhkas alakú gödörben egy szarvasmarha csontváz maradványait tárta

5 graves from an inhumation cemetery with deceased with contracted bodies badly damaged by deep plowing. The majority of the graves were nearly entirely destroyed, and only two graves contained grave goods. Three intact graves were oriented southeast–northwest. (KOROM-REMÉNYI-TÓTH 2004, 186–189) The finds represent the classic phase of the Baden culture. Vera G. Csánk and Rózsa Schreiber conducted short rescue excavations at Budapest, District XVII, 64 Csaba Street in 1962 and then again in 1965. They unearthed a Late Copper Age settlement feature with finds from the classic phase of the culture. A contracted inhumation burial was discovered at Budapest, District XVII, 50 Csabai Road during Vera G. Csánk's rescue excavation in 1968. A jug and a cup with band handles, hemispherical and bipartite bowls as well as the fragments of a painted footed bowl were found among the grave goods. Only a stray find, a jug with an ansa lunata handle decorated with channeling on the belly was taken to the collection of the Budapest History Museum from the Budapest, District XIV, Egressy Road site, (TOMPA 1942, 32. Pl. V. 9) while settlement features of the Late Copper Age Baden culture were uncovered next to Bronze Age and medieval finds on a broad hill ridge near the Rákos Stream at the nearby junction of Paskál and Cinkotai Streets. In 1961, the remains of a cattle skeleton was found in a beehive-shaped pit during Rózsa Kalicz-Schreiber's rescue excavation. Based on the description, the feature should be interpreted as a ritual animal burial. Fragments of a bowl with incised ornament were found among the bones. A wide-mouthed cup with an impressed double dot row ornament on the

fel. Az objektum a leírás alapján rituális állattemetésként interpretálható. A csontok között bekarcolt díszítésű táltöredékek voltak. A XIV. ker. Hajtsár utcából Müller György 1931-ben folytatott ásatása során egy széles szájú, bögre, melynek hasát benyomott kettős pontsor díszíti, került be a BTM gyűjteményébe. (TOMPA 1942, 32. V. t. 10.)

Lelőhelyünk Rákoscaba-Majorhegy déli lejtője a környezetéből kiemelkedő ármentes dombhát, amelyen a késő rézkori Baden-kultúra objektumai körülbelül 3000 négyzetméteren szóródnak. A település széle északon a késő rézkori objektumok hiányával behatárolhatók, míg délen a Rákos-patak alkotta a természetes határt. Keleti és nyugati irányban az M0 autópálya kisajátítási határa szab gátat a további kutatásnak. A terület késő rézkori fedettsége valószínűleg intenzívebb volt, a későbbi korszakok (késő bronzkori és császárkori) objektumaival számos településjelenség megsemmisült.

A feltárt objektumok közül mintegy 300, a teljes feltárt területen szórta, bokrokban előkerülő objektum a késő bronzkor kezdetére datálható. A gödrök többsége markáns folttal jelentkező kerek, mély, padkás, a padka alatt méhkas alakú tároló gödör, általában gazdag kerámiamelléklettel, illetve egybeásott kerek gödrökből álló szabálytalan gödörkomplexum. Három esetben figyeltünk meg a 2 méter átmérőjű, méhkas alakú, kerek gödrök közepén egy körülbelül 1 méter átmérőjű, a gödör aljára tapasztott agyagkúpot, ez alatt a 316. objektumban az altalaj égett volt, a 480. objektumban pedig maga a kúp égett vörösré. A gödrök értelmezése (profán, vagy szakrális funkció) egyelőre kérdéses.

Egyértelműbben értelmezhető edényáldozatként a más leletanyagot nem

belly was taken to the collection of the Budapest History Museum from György Müller's excavation at Budapest, District XIV, Hajtsár Street in 1931. (TOMPA 1942, 32 Pl. V.10)

Our site on the southern slopes of Rákoscaba-Major hill was a flood-free hill ridge that rose above the surrounding environment, on which features of the Late Copper Age Baden culture were distributed over approximately 3000 square meters. The northern edge of the settlement was marked by the absence of Late Copper Age features, while the Rákos Stream marks its natural boundary on the south. On the east and the west, the expropriation borders of the M0 ring highway limited the investigations. The territory was probably more intensively used in the Late Copper Age, since many settlement phenomena were destroyed by features from later periods (Late Bronze Age and Imperial Period).

About 300 of the unearthened features dated to the beginning of the Late Bronze Age were found in groups dispersed all over the territory. The majority of the pits appeared with as sharp discolorations comprising round, deep beehive-shaped storage pits with a bench in their upper sections, containing rich ceramic material. Numerous round pits formed irregular pit complexes. We could observe a clay cone with a diameter of 1 m plastered onto the centre of the bottom of two beehive-shaped pits measuring 2 m in diameter. In feature 316, the subsoil was burnt under the cone, while in feature no. 480, the cone itself burnt to a red color. The interpretation of the pits (profane or sacral function) is still uncertain.

The find assemblage of three intact jugs covered with bowls broken into parts

4. kép: Késő bronzkori edényáldozat
Fig. 4: Late Bronze Age vessel offering

tartalmazó, 450. objektumban, a kerek gödör oldalfalánál előkerült, félbe tört tálakkal letakart három ép korsóból álló leletegyüttes. Ugyancsak edényáldozatként értelmezhető a késő bronzkori telep északi szélén, ahol késő bronzkori objektumok már csak igen szórta fordultak elő, található 904. objektum. (4. kép) A szubhumuszba szorosan egymás mellé helyezett, nagyrészt kisebb ívó, illetve italtároló korsókból, valamint néhány tál-töredékből álló edénydepó (összesen 37 edény, illetve edénytöredék) jól beleillik a korszak edénydepóinak sorába. (SZABÓ 2004) Az általában hasonló összetételű és hasonló számú edényt tartalmazó depók 20-30 fős közösségek – talán a korszakban megjelenő férfitarzsaságok, fegyveres kíséret – által bemutatott italáldozatokhoz, illetve a szertartás után az edények deszakralizálásához köthetők. (SZABÓ 2004)

A fentiekén túl, a leggazdagabb bronzkori kerámiaanyag a széles, és középen több mint 2 méter mély, észak–déli irányú árokba beásott nagyobb méretű kerek, hengeres

found by the wall of the round pit of feature no. 450 can more evidently be interpreted as a vessel offering. The pit did not contain any other find. Feature no. 904 discovered by the northern edge of the Late Bronze Age settlement, where only a few scattered Late Bronze Age features came to light, can also be interpreted as a vessel offering. (Fig. 4) The vessel depot consisting mostly of small drinking and beverage-containing jugs and a few bowl fragments placed close to each other in the subhumus (altogether 37 vessels and vessel fragments) match other vessel depots from the period. (SZABÓ 2004) The depots, with similar compositions and containing a like number of vessels, can be linked to drink offerings offered by these communities of 20-30 individuals. This is perhaps the time period that men's societies, the armed retinue, appeared. Such deposits may also relate to the desacralisation of vessels after the ritual had taken place. (V. SZABÓ 2004)

Apart from the above phenomena, the richest Bronze Age ceramic material came

falú, illetve szabálytalan alakú gödörkomplexumokból került elő. Az egyik kelet–nyugati irányú egykori vízfolyásban összegyűlt, erózió által kevert (neolitik, bronzkori és császárkori töredékeket egyaránt tartalmazó) üledék alatt nagyobb kiterjedésű, számos egybeesett, szabálytalan alakú gödörkomplexum, az előkerült nagy mennyiségű kerámiaanyag alapján szintén a késő bronzkorra datálható. A feltárt terület északi részén előkerült északnyugat–délkeleti irányú kettős árkot egy, az átvágáskor előkerült, nagyobb méretű késő bronzkori oldaltöredék alapján valószínűleg szintén a késő bronzkor időszakára datálhatjuk.

A késő bronzkori telep legkorábbi objektumait a koszideri időszakból ismert edényformák és díszítéstípusok, a Dolny Peter-i körhöz köthető csücskös lábú bögrék, korsók alapján a Reinecke BB1 fázisra (koszideri időszak), azaz a középső bronzkor záró időszakára datálhatjuk. Az előkerült kerámiaanyag többsége azonban a Reinecke BB2, BC fázisra (késő bronzkor eleje) datálható lelőhelyek (Tiszafüred, Egyek, Halmaj, Bag) anyagával párhuzamos. (KEMENCZEI 1984; KOVÁCS 1975) Néhány, szórványosan megjelenő síkozott peremtöredék alapján a telep használatának kora a BD, esetleg a BD-HA váltás időszakáig tolható ki. (KŐSZEGI 1988, 19–26)

A 99. objektumban előkerült öntőminta, és a több gödörben előforduló salak alapján a telepen komoly bronzműves tevékenység folytatható, amit a viszonylag nagyobb számban előforduló bronzleletek is igazolnak. A sarlók, pecsét-, kúpféjű és egyéb tűk, peremes balta, árák, spirálisban végződő huzalkarperce, szív és korong alakú csüngők ugyancsak a Reinecke BB, BC időszakra datálhatók. (MOZSOLICS 1967) A bronzkori relatív kronológia

from the wide, north–south oriented round or irregular pit complexes, 2 meters deep at their centers, with cylindrical, vertical walls. Large irregular pit complexes dug into each other appeared under the sediment mixed by erosion (mixed fragments from the Neolithic, the Bronze Age and the Imperial Period) and accumulated through former water flows down one of the east–west running ravines. Based on the large number of ceramics, this pit-complex can also be dated to the Late Bronze Age. The double northwest–southeast running ditch found in the northern part of the uncovered territory can be dated by a fragment of a large vessel found in the section wall from the Late Bronze Age.

The earliest features from the Late Bronze Age settlement can be dated to the Reinecke BB1 phase (Koszider phase), that is, the closing phase of the Middle Bronze Age after the vessel types and ornamental patterns known from the Koszider period: cups with pointed feet associated with the Dolny Perter ceramic group, jugs. The majority of the recovered ceramic material, however, has analogies with materials from sites dated to the Reinecke BB2, BC phase (beginning of the Late Bronze Age) (Tiszafüred, Egyek, Halmaj, Bag). (KEMENCZEI 1984; KOVÁCS 1975) Judged from a few scattered straight-cut rim fragments, the settlement continued into the BD phase or the period of the BD-HA transition (KŐSZEGI 1988, 19–26).

The mould found in feature no. 99 and the slag observed in a number of pits imply that large-scale bronze-working took place in the settlement, an idea also which is supported by the relatively common occurrence of bronze finds. The sickles, the seal, cone-headed and other pins,

szempontjából különösen fontosak azok a bronztárgyak, amelyek zárt leletegyüttesekből kerültek elő, nagyobb mennyiségű kerámiaanyaggal együtt.

A Rákos-patak északi partja és a patak egy jobb oldali mellékága által határolt homokhát a Kr. u. 1 – 2. század folyamán is intenzíven lakott volt. A korai császárkori településhez tartozó objektumok a lelőhely két részén: a Rákos-patakra néző déli lejtőperemen és a patak mellékága felé eső, magasabban fekvő dombháton kerültek elő.

A pesti oldalon megtelepedett kelta lakosságnak több települése is ismert a Rákos-patak mentéről. Közülük az általunk feltárt teleppel nagyjából egykorú lehet a XVII. ker. Szárny utcában előkerült, településhez köthető szórványanyag, amely a LT D időszakra keltezhető. (PETŐ 1999)

A Major-hegyen feltárt településhez nagyméretű, méhkas alakú tárolóvermek és nagyszámú hulladékgyűjtő, valamint tapasztott kemencék maradványai tartoztak. Néhány ház többé-kevésbé épen maradt lakógyűrűt is megtaláltuk, amelyek közül kettőnek tapasztott, illetve döngölt padlója volt. A háznak lekerekített sarkú téglalap formájú, kissé a földbe mélyített lakógyűrűk voltak, de a tetőszerkezetet tartó oszlopok helyét csak egy-egy sekély mélyedés jelezte. Egy esetben a ház közepén lévő egyetlen cölöp tarthatta a ház föld feletti részét. Ez a háztípus a magyarországi kelta területről nem ismert, a Kr. u. 1. század végi – 2. századi szarmata telepeken viszont gyakran előfordul, legközelebbi analógiái Rákoscabáról valók. (PETŐ 1991; PETŐ 1992)

A tapasztott kemencék szabadon állók voltak, védőépület nyomait nem találtuk a közelükben. Említést érdemel egy kerek,

the flanged axe, the awls, the wire bracelet with spiral terminals, the cordiform and discoid pendants can also be dated to the Reinecke BB, BC phase. (MOZSO-LICS 1967) Regarding relative chronology within the Bronze Age, the bronze objects discovered in closed find units, found together with a large number of ceramic finds, are especially important.

The sand ridge bordered by the northern bank of the Rákos Stream and a right-side tributary of the stream was intensively inhabited in the AD 1st-2nd centuries as well. The features from the Early Imperial Period settlement were discovered on two parts of the site: on the southern slopes across from the Rákos Stream and on the higher hill ridge running above a side tributary of the stream.

A number of sites of the Celtic population are known to be present along the Rákos Stream on the Pest side. The stray material, which can be linked to a settlement in Budapest, District XVII, Szárny Street may have been approximately contemporary to this site: it dates to the La Tène D period. (PETŐ 1999)

Large, beehive-shaped storage pits, many refuse pits and the remains of daubed ovens belonged to the settlement uncovered on Major hill. The, more-or-less, intact pits associated with a few of the houses. Two of them had plastered and pounded floors. The houses had oblong, shallow pits with rounded corners and the single shallow depression in each indicated the places for the posts that supported the roof. In a single case, a single post in the center of the house supported the over-structure of the house. This house type has never been described from Celtic territories in Hungary although it occurred quite commonly on Sarmatian settlements at the end of

nagyméretű, földbe mélyített „sütőház” gödre, amelynek oldalába derékmagasságban volt bevájva a tapasztott aljú kemen-ce.

Több olyan szabályos, kerek gödröt is feltártunk, amelyekben egy vagy két, oldalán fekvő kutya csontvázát találtuk. A vázak helyzete és egy edénymellékletekkel eltemetett kutya maradványai (5. kép) arra utalnak, hogy ezek az objektumok állattemkezéseknek tekinthetők.

A feltárt leletanyag elsődleges elemzése alapján feltételezhető, hogy a Major-hegyen feltárt császárkori település objektumai nem egyazon időszakban voltak használatban. A bennük talált leletek alapján időrendileg és topográfiailag is jól elkülöníthető egymástól a patakparti lejtőperemen lévő régebbi, és a dombháton előkerült fiatalabb településrész.

Az időrendi különbözőséget a kerámiaanyag jól tükrözi. A régebbi fázishoz tartoznak azok az objektumok, amelyekben a kerámiaanyagnak körülbelül kétharmad része késő La Tène-kori kelta formát és fazekas technológiát tükröz (fésűs fazekak, késő LT-típusú és kihajló peremű tálak – belsejükben besimított díszítéssel, sűrű behúzott peremű tálak, félgömbös tálkák, vörös – fehér festésű kerámia és kézzel formált kelta házikerámia). Az összes kerámiaforma jól datálható analógiái a Gellérthegyről és a Tabánból ismertek és a Kr. e. I. század második felére – a Kr. u. I. század első felére tehető a használatuk és gyártásuk ideje. (BÓNIS 1969) A kerámiaanyag egyharmad része nem a kelta fazekas hagyományokat tükrözi, hanem az Alföld legkorábbi szarmata népességéhez köthető (durva, kézzel formált és tagolt bordadíszes edények, valamint az úgynevezett „dák” fülesesészek). A kevés fémanyag (Kr. e. I. századi vas huzalkar-

the AD 1st and in the 2nd century, the closest analogues come from Rákoscaba. (PETŐ 1991; PETŐ 1992)

The daubed ovens stood in the open with no trace of protective constructions found in their vicinity. The pit of a large, round sunken “baking house” deserves mention. An oven with a plastered bottom was cut into its wall at waist height.

We recovered a number of regular round pits where the skeletons of one or two dogs were found lying on their sides. The position of the skeletons and the remains of a dog buried with vessel grave-goods (Fig. 5) suggest that these features can be regarded as animal burials.

After the primary analysis of the find material, it appears that the features of the Imperial Period settlement uncovered on Major hill were not used in the same period. The finds recovered can be used to separate them both chronologically and topographically from the older part of the settlement on the edge of the slope on the stream bank and the younger part on the hill ridge.

The ceramic material beautifully mirrors the chronological differences. The features, in which about two thirds of the ceramic material mirrors Late La Tène period Celtic shapes and pottery technology (combed ornament pots, bowls of Late La Tène type with everted rims, red-and-white painted ceramics and hand-thrown Celtic household pottery) belong to the older phase. Well-dated analogues to all the ceramic shapes are known from Gellért Hill and the Tabán, their use and production can be dated from the second half of the 1st century BC and the first half of the AD 1st century. (BÓNIS 1969) One third of the ceramic material

perecek) is azt valószínűsíti, hogy ennek a településrésznek az alaplakossága a szarmata betelepülés után is a helyén maradt kelta népesség lehetett. Az ide sorolható emléktárgyak korát a Kr. u. 1. század második felére határozhatjuk meg.

A fiatalabb településrész kerámiaanyagának egyharmad része a budai oldalról ismert úgynevezett kelta bennszülött kerámia (szürke korongolt tálak és fazekak) jellegzetességeit mutatja. Másik harmada a szarmata kori népesség durva házikerámiaja és körülbelül ugyanennyi mennyiségben került elő az Aquincum környéki fazekasműhelyek provinciális kerámiaanyaga is (barnászvörös sávós festésű edények, fényezett fekete, illetve terrakotta színű úgynevezett pannoniai pecsételt díszű tálak és bekarcolt fogásdíszű kerámia). Ez utóbbi leletsoport a budai oldalon lévő Kende utcai (PETŐ 1976; PETŐ 1979) és a Rudas fürdői (PÓCZY 1959) bennszülött kelta-eraviszkusz telepekkel való egyidejűségre utal és a Kr. u. 2. század kezdetére – első felére datálja a Major-hegyi fiatalabb településrészt.

A területen 3 nyújtott csontvázas temetkezés is előkerült, amelyek között a 3. sír egy

5. kép: Császárkori kutyatemetkezés
Fig. 5: Dog burial from the Imperial Period

mirrors not Celtic pottery traditions but is rather affiliated with the earliest Sarmatian population of the Great Hungarian Plain (coarse hand-thrown vessels decorated with segmented rib ornaments and the so-called “Dacian” handled cups). The few metal finds (iron wire bracelets from the 1st century BC) also support the idea that the basic population of this part of the settlement was a Celtic population which survived on after the Sarmatian occupation. The age of the finds from this period date to the second half of the AD 1st century.

One third of the ceramic material from the younger settlement section displays characteristics of the so-called Celtic autochthonous ceramics known from the Buda side (grey wheel-thrown bowls and pots). Another third comprised the coarse household pottery of the Sarmatian period population and the provincial ceramic material of potteries of the Aquincum region (brownish red vessels with striped painting, polished black and terracotta colored, the so-called Pannonian stamped bowls and ceramics with incised zigzag patterns) occurred in approximately the same quantities. The last find group suggests that the site was contemporary to the autochthonous Celtic-Eraviscan settlements on Kende Street (PETŐ 1976; PETŐ 1979) and the Rudas bath (PÓCZY 1959) on the Buda side. This would date the partial settlement on the Major hill site to the beginning and the first half of the AD 2nd century.

Three inhumation burials with extended skeletons were also found on the territory, two without grave goods. Grave no. 3 was a north–south oriented burial, dated from the AD 3rd century on the basis of

észak–déli tájolású temetkezés volt, amelyet áttört díszű, emailozott korongos bronzfibulája alapján a Kr. u. 3. századra keltezhetünk.

*Reményi László – Endrődi Anna
– Maráz Borbála – M. Virág Zsuzsanna*

an open-work enameled discoid bronze brooch discovered there.

*László Reményi – Anna Endrődi
– Borbála Maráz – Zsuzsanna M. Virág*

Irodalom/References:

BÓNIS 1969 – Bónis É.: Die spätkeltische Siedlung Gellérthegy-Tabán in Budapest. ArchHung 47, Budapest 1969.

G. CSÁNK 1964 – G. Csánk V.: Megfigyelések a békásmegyeri őskori telepen. (Observations faites ls station préhistorique de Békásmegyer.) ArchÉrt 91 (1964) 201–214.

ENDRŐDI 2005 – Endrődi A.: A késő rézkori Baden-kultúra településjelenségei Albertfalván – Settlement phenomena of the Late Copper Age Baden culture at Albertfalva. Aqfűz 11 (2005) 123–129.

ENDRŐDI-VÖRÖS 1999 – Endrődi A., – Vörös I.: The beliefs of the Baden culture as reflected by finds from Budapest. In: Studien zur Metallindustrie und Glaubenswelt der Kupferzeit Mitteleuropas. Festschrift für Pál Patay zum 85. Geburtstag (in print).

HAMPEL. 1886 – Hampel J.: A bronzkor emlékei Magyarhonban I. Budapest 1886.

HORVÁTH 2002 – Horváth, L. A.: Neolithische Funde und Befunde in der Gemarkung von Dunakeszi. ActaArchHung 53 (2002) 1–40.

KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992 – Kalicz-Schreiber, R. – Kalicz, N.: Die erste Frühneolithische Fundstelle in Budapest. Balcanica XXIII (1992) 47–76.

KEMENCZEI 1984 – Kemenczei, T.: Die Spätbronzezeit Nordostungarns. ArchHung 51, Budapest 1984.

KOROM-REMÉNYI-TÓTH 2005 – Korom A. – Reményi L. – Tóth A.: Régészeti kutatások az M0 körgyűrű keleti szektorának nyomvonalán. – Archaeological investigation along the path of the eastern sector of the M0 ring road. Aqfűz 11 (2005) 186–197.

KOVÁCS 1975 – Kovács, T.: Historische und chronologische Fragen des Überganges von Mittleren- zur Spätbronzezeit in Ungarn. ActaArchHung 27 (1975) 299–317.

KŐSZEGI 1988 – Kőszegi F.: A Dunántúl története a késő-bronzkorban. BTM Műhely 1. Budapest 1988.

MOZSOLICS 1967 – Mozsolics, A.: Bronzefunde des Karpatenbeckens. Budapest 1967.

PATAY 1975 – Patay, P.: Die kupferzeitliche Bodrogeresztúr-Kultur. BRGK 55 (1974) 1975, 1–73.

PETŐ 1976 – Pető M.: Koracsászárkori fazekastelep a Gellérthegy déli oldalán. ArchÉrt 103 (1976) 86–95.

PETŐ 1979 – Pető, M.: Neuere topographische und archäologische Angaben zum Leben der Siedlung Gellérthegy-Tabán und Umgebung in der früheren Kaiserzeit. ActaArchHung 31 (1979) 271–285.

PETŐ 1991 – Pető M.: Római kori (szarmata) telep maradványai Rákosesabán. BudRég 23 (1991) 237–255.

- PETŐ 1992 – Pető M.: Szarmata falvak a dél-pesti síkságon (Beszámoló az M0 autópálya nyomvonalán 1987 – 1989-ben végzett leletmentésekről.) BTM Műhely 6. Budapest 1992. 7–39.
- PETŐ 1999 – Pető M.: Újabb adatok a Pesti-síkság kelta kori történetéhez. BudRég 33 (1999) 381–386.
- PÓCZY 1959 – Póczy K.: A Gellérthegy – tabáni eraviszkusz telep topográfiájához. ArchÉrt 86 (1959) 63–69.
- SZABÓ 2004 – V. Szabó G.: A tiszacsegei edénydepó. Újabb adatok a Tisza-vidéki késő bronzkor edénydeponálási szokásához. – Die Kennenzeichen der Spätbronzezeitlichen Gefässdepots der Theissgegend. MFMÉ StudArch 10 (2004) 81–113.
- TOMPA 1942 – Tompa, E.: Budapest az Ókorban. In: Budapest története I. Budapest 1942.
- VIRÁG–BESZÉDES–REMÉNYI 2005 – M. Virág Zs. – Beszédes J. – Reményi L.: Régészeti kutatások az egykori albertfalvai strand területén. – Archaeological investigations on the territory of the former open-air bath of Albertfalva. Ágfűz 11 (2005) 129–136.